

## Öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının Türk eğitim sistemindeki Bologna sürecine ilişkin görüşlerinin incelenmesi: Hacettepe Üniversitesi örneği\*

Şenay Özen ALTINKAYNAK\*\*

Hatice UYSAL\*\*\*

Berrin AKMAN\*\*\*\*

Mine Canan DURMUŞOĞLU\*\*\*\*\*

### Öz

Bu çalışmada; Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki farklı anabilim dallarında bulunan öğretim elemanları ile öğretmen adaylarının eğitim sisteminde Bologna sürecine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem yönteminden kolay ulaşılabılır durum örnekleme yöntemi kullanıldığı bu çalışmanın çalışma grubunu Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalında görev yapan 12 öğretim elemanı ile her anabilim dalından 7 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri öğretim elemanlarına ve öğretmen adaylarına yönelik geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular katılımcıların Bologna sürecine ilişkin yeterli bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

**Anahtar kelimeler:** Bologna süreci, öğretmen adayları, öğretim elemanları, yükseköğretim, eğitim

---

\* Bu çalışmanın ilk hali, 15-16 Mayıs tarihinde düzenlenen "Öğretmen Eğitiminde Politikalar ve Sorunlar 4. Uluslararası Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

\*\* Yrd.Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, ozensenay@gmail.com

\*\*\* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, uysalh@hacettepe.edu.tr

\*\*\*\* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, bakman@hacettepe.edu.tr

\*\*\*\*\* Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, sendogdu@gmail.com

## Investigation of teachers' and instructors' views on the implementation of the Bologna process in the Turkish education system: the case of Hacettepe University

### Abstract

This study aims to determine the opinions of preservice teachers and the instructors about the Bologna Process in the education system in different departments of the Education Faculty at the Hacettepe University. Qualitative research methods were used to collect and analyze the data in this study. Purposive sampling method was used and participants included 12 instructors and 7 preservice teachers who are affiliated with Hacettepe University Department of Preschool Education, Elementary Education and Science Teaching Education. The research data was obtained using a semi-structured interview form and descriptive analysis technique was used to analyze the data. The findings obtained from this study show that participants do not have sufficient information about the Bologna process.

**Keywords:** Bologna process, preservice teachers, instructors, higher education, education

### Giriş

Bilim ve teknolojideki hızlı değişim ile birlikte bireylerin nitelikleri yeniden sorgulanmakta, araştıran, projeler geliştiren, kültürler arası çalışmalara duyarlı ve yeniliklere açık bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi için lisans ve yüksek lisans düzeyindeki eğitim sistemleri ve eğitim programlarının belli periyotlarla gözden geçirilerek gerekli iyileştirmelerin yapılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda öğretmen yeterliklerine sahip donanımlı öğretmen adaylarının yetiştirilmesinde yükseköğretim kurumları büyük sorumluluk taşımaktadır.

Bilgi çağı ile birlikte üniversite yönelimlerinde önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimi kavrayıp uygulamak kadar, sürdürülebilirliğini sağlayacak sistemler oluşturmak önem kazanmaktadır (Elmas, 2012). Küreselleşme ile birlikte dünyada ekonomik işbirliklerin yanı sıra sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında da önemli işbirlikleri oluşmaya başlamıştır. Eğitim işbirlikleri kapsamında, eğitimde niteliği arttırmak, fırsat eşitliği sağlamak ve eğitimi yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Eğitim-öğretimin bir parçası olan yükseköğretim de bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yükseköğretim alanında yapılan en büyük girişimlerden biri hiç kuşkusuz Bologna anlaşmasıdır (Terzi, Kıymetli Şen ve Solak, 2013).

Üniversite ve toplum arasındaki ilişkiyi yansıtan yükseköğretim, bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir. Ancak yükseköğretimin homojen olması Bologna süreci ile şekillenen Avrupa eğitim alanının birincil eğilimi olarak görünmekte, bu bilginin evrenselleşmesine ve çalışma olanaklarına bilgi için ne gibi kriterlerin kurulmasının yanı sıra artan hareketlilik fırsatları da eşlik etmektedir (Kaya, 2015). Türkiye'de yükseköğretim sistemi 2000'lerin başından beri yoğun bir

şekilde yeniden yapılanmaya devam etmektedir. Bu yeniden yapılanmanın kökleri 1980 sonrası dönemde Bologna genel sosyo-politik yapılanma sürecine dayanmaktadır (Coşar ve Ergül, 2015).

Bologna süreci, ortak bir yükseköğretim alanı yaratmayı hedefleyen ve 47 üye ülke tarafından oluşturulan ve sürdürülen bir süreçtir. Bu sürecin temelleri 1998 yılında Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya Eğitim Bakanlarının Sorbonne’da gerçekleştirdikleri toplantı sonunda yayımlanan Sorbonne Bildirisi ile atılmıştır (Elmas, 2012). Bu bildiri ile Bologna sürecinin temel hedeflerinden altısı ilan edilmiş ve daha sonra yapılan toplantılarda bu hedefler aşağıdaki şekilde açıklanmıştır (Elmas, 2012; Soltys, 2015):

- Kolay anlaşılır ve birbirleriyle karşılaştırılabilir yükseköğretim diploma ve/veya dereceleri oluşturmak,
- Yükseköğretimde lisans ve yüksek lisans olmak üzere iki aşamalı derece sistemine geçmek,
- Avrupa Kredi Transfer Sistemini (AKTS-European Credit Transfer System, ECTS) uygulamak,
- Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının hareketliliğini sağlamak ve yaygınlaştırmak,
- Yükseköğretimde kalite güvencesi sistemleri ağını oluşturmak ve yaygınlaştırmak,
- Yükseköğretimde Avrupa boyutunu geliştirmek,
- Yaşam boyu öğrenmeye teşvik etmek,
- Öğrencilerin ve yükseköğretim kurumlarının sürece aktif katılımını sağlamak,
- “Avrupa Yükseköğretim Alanı”nı cazip hale getirmek,
- “Avrupa Araştırma Alanı” (European Research Area, ERA) ile “Avrupa Yükseköğretim Alanı” (European Higher Education Area, EHEA) arasında bir sinerji kurmak.

Vural’a (2005) göre, Bologna sürecinin vizyonu, 2010 yılına kadar geniş katılımlı Avrupa Yükseköğretim Alanının oluşturulması; öğrenci ve öğretim üyelerinin serbestçe hareket edebildikleri ve öğrenimlerinin karşılıklı tanındığı bir alanın oluşturulması ve nitelikli, zengin kültür temeline dayalı bir Avrupa Yükseköğretim Alanının küresel yapıda yerini alması olarak ifade edilmiştir. Bologna sürecini, Avrupa’da yükseköğretim kurumlarının ortak standartlar yoluyla yönetimi olduğunu belirten Fejes (2006), Avrupa’nın dünyanın en rekabetçi ve en gelişmiş bilgi toplumu olma projesinde bu sürecin çok önemli bir adım olduğunu belirtmektedir. Fejes’e göre, Bologna süreci özgür bir seçimle ülkelerin içinde ya da dışında kalabileceği gönüllü bir yapılanmadır. Son yıllarda ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarında Bologna süreci kapsamında yapılan çalışmalar ile Avrupa’da bulunan yükseköğretim kurumlarındaki eğitim sistemi arasında bir akreditasyon oluşturmak amaçlanmıştır. Bu düzenleme ile lisans eğitiminde verilen derslerin içeriğini, AKTS kredilerini, öğrencilerin ders kapsamındaki iş yüklerini vb. belirli bir standarda getirmek planlanmaktadır.

Bologna süreci, yükseköğretimde yapısal değişikliklere giden bir süreçtir. Bu nedenle Avrupa

Birliği'ndeki ve aday ülkelerdeki üniversiteler bu kapsamdaki yapısal değişiklikleri içselleştirme çabası içindedir. Aday ülkelerden biri olarak ülkemizde bu sürecin içindedir ve yükseköğretim sisteminde bazı yapısal değişiklikleri yapma ve içselleştirme çabasıdadır. Çünkü Bologna süreci temel hedeflerinin ötesinde, üniversitelerde, süregelen kökleşmiş kurumsal sorunların giderilmesinde bir araç, topluma ve iş dünyasının hızla değişen taleplerine yanıt verebilmek için iyileştirici reformist bir yaklaşım olarak da görülmektedir (akt. Korkut ve Mızıkacı, 2008).

Bologna süreci kapsamında tanıtılan reformlar öğretme/öğrenme sürecinin standardını yükseltmek için tasarlanmıştır (Fernandez-Sainz, García-Merino ve Urionabarrenetxea, 2015). Bu reformlar toplum yaşamında büyük demokratikleşmenin yanı sıra ekonomik verimlilik için öğrencilerin kolay hareketliliği ile öğretim ve bilgi konusunda kapsamlı hedeflere ulaşmak için vardır. Bologna sürecinin dış boyutu, yeni üye ülkelerdeki üniversitelerin belirtilen değişiklikleri uygulamak için gerekli olan kurumsal kapasiteye sahip geniş özerkliği kazanacaklarını varsaymaktadır. Bologna süreci böylece üniversitelerin uluslararası bilgi temelli ekonomiye duyarlı, akademik ve yerel topluluklara sorumlu olacağını öngörmektedir (Soltys, 2015). Bologna süreci; anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir, lisans ve lisansüstü olmak üzere iki dereceli bir sistemin uygulanmasını, üniversiteler arasında ortak bir kredi sistemi oluşturulmasını (Avrupa Kredi Transfer Sistemi-AKTS), öğrenci ve öğretim üyesi hareketliliğinin önündeki engellerin kaldırılmasını, yükseköğretimde öğrenci katılımının sağlanmasını ve ortak diploma vermeye teşvik edilmesini, doktora derecesinin üçüncü derece sistemi olarak sürece dâhil edilmesini, kalite güvencesinde Avrupa boyutunun oluşturulmasını ve yükseköğretimde Avrupa boyutunun kazandırılmasını gerekeceği olarak göstermektedir (Önderoğlu, t.y.).

Konular ve ülkeler arasında karşılaştırılabilirlik derecesini sağlamak için Bologna sürecinin amacı tüm akademik disiplinleri kapsamaktır (Hoell, Lentsch ve Litta, 2015). Ancak bu hedefler doğrultusunda hareket etmenin tek bir yolu yoktur ve yükseköğretimin homojenleşmesine karşı görüşler bulunmaktadır (Kaya, 2015). En popüler çalışma programları bazı yeni lisans ve lisansüstü sistemine geçmeyi reddetmiştir. Katılmayı reddeden alanlar olarak diğer Avrupa ülkelerinin yanı sıra Almanya ve Avusturya'da hukuk ve tıp alanları sayılabilir. Ayrıca Fransa'da iktisadi idari bilimler ve siyasal bilimler alanındaki geleneksel köklü üniversiteler, Bologna sürecine dâhil olmaktan kaçınmışlardır (Hoell, Lentsch ve Litta, 2015).

Bologna süreci ile ilişkili değişikliklerin değerli olup olmadığını test etmek önemlidir ve bunu yapmanın bir yolu üniversitelerin performansında artış olup olmadığını kontrol etmektir (Fernandez-Sainz, García-Merino ve Urionabarrenetxea, 2015). Bu bağlamda Bologna İzleme Grubu tarafından hazırlanan Bologna süreci Durum Değerlendirme Raporu, 2005'te Bergen'de gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nda sunulmuştur. Bu raporda Türk yükseköğretim sisteminin Bologna sürecinin öngördüğü yükseköğretimde iki aşamalı derece yapısıyla birebir uyumlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 2005 yılında "3.44" (iyi performans) olan ortalaması, 2007'de "4.17"ye (çok iyi performans) yükselmiştir (YÖK, 2007).

Bologna süreci kapsamında yükseköğretimde yapılan bu değişiklikler ile eğitim fakültelerinde de nitelikli bireyler yetiştirme yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Ancak hedef kitle için

hazırlanan programları gözden geçirirken süreçte yapılacak girişimlerin/değişimlerin öğretmen adaylarının kazanacakları program yeterliklerine uygun olup olmadığını, anlamlılığı ve uygulanabilirliğini paydaşların görüşleri doğrultusunda değerlendirmek önemli bir gerekliliktir. Paydaşların görüşlerinin alınması, uygulanmakta olan sürecin benimsenip benimsenmediği ile ilgili ipuçları vererek gözden geçirilmesine ve gerekli iyileştirmelerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca mevcut uygulamaların sürdürülebilirliği, yaygınlaştırılması ve Bologna sürecinin değerlendirilmesi açısından da ilgili kişilerin görüşlerinin belirlenmesi önemlidir. Bu noktadan hareketle araştırmada; Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki farklı anabilim dallarında bulunan öğretim elemanları ile öğretmen adaylarının eğitim sisteminde Bologna sürecine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

### **Yöntem**

Bu çalışma, var olan durumun olduğu gibi ortaya konmasını amaçladığından betimsel nitelik taşımaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları, araştırmacının bir programı, olayı, etkinliği, süreci bir ya da birden fazla kişiyi derinlemesine incelediği sorgulama biçimi olarak ifade edilir (Creswell, 2009). Nitel durum araştırmasının en önemli özelliklerinden biri, bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Bir duruma ilişkin etmenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri, bu durumu nasıl etkiledikleri üzerine odaklanılır (Cohen, Manion ve Morrison, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2006).

### **Çalışma grubu**

Araştırmada amaçlı örneklem yönteminden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi seçilmiştir. Amaçlı örneklem yönteminden kolay ulaşılabilir durum örnekleme araştırma hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde yakın ve erişilmesi kolay olan bir durum seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bologna sürecine uyum çalışması kapsamında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi pilot fakültelerden biri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmacının çalışma grubunu, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesine bağlı ve Bologna sürecine dâhil olan Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalında görev yapan 12 öğretim elemanı ile her anabilim dalından 7 kişi olmak üzere toplam 21 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 13'ü kız 8'i erkektir. Öğretmen adaylarının ve öğretim elemanlarının tamamı Bologna süreci ile ilgili bir bilgilendirme toplantısına katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının 21'i konferans ve seminer gibi bilimsel toplantılarda aktarılan bilgilerden, 12'si internetten, 7'si akademik danışmanlarından, 1'i ise radyo, televizyon ve yazılı basından Bologna sürecine ilişkin bilgileri edindiklerini ifade etmişlerdir. Öğretim elemanlarının 12'si konferans ve seminer gibi bilimsel

toplantılarda aktarılan bilgilerden, 10'u internetten, 4'ü bilimsel makaleler ve süreli yayınlardan Bologna sürecine ilişkin bilgileri edindiklerini ifade etmişlerdir.

### ***Veri toplama aracı***

Araştırmanın verileri öğretim elamanlarına ve öğretmen adaylarına yönelik geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme soruları ile ilgili konu alanı uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Görüşme formunda Bologna sürecinin, tanıtımı, güçlü-zayıf yanları, eğitim sitemine katkıları ve uygulanabilirliği hakkında katılımcıların görüşlerini belirlemeye yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır.

### ***Verilerin çözümlenmesi***

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğine göre analiz edilen bilgiler, önceden belirlenen temalara göre düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırma kapsamında önceden belirlenen temalar doğrultusunda bulgular düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Daha sonra bu betimlemelerden yola çıkılarak yorumlar yapılmıştır. Herhangi bir soruda birden fazla görüş belirten katılımcıların bütün görüşleri ayrı ayrı analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıkça yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için bu araştırmada, elde edilen veriler farklı araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ve bireysel olarak kodlanmış ve analiz edilmiştir. Bu analizler karşılaştırılarak ortak bir karara varılmıştır. Ayrıca araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak amacıyla katılımcıların görüşlerini ortaya çıkaran alıntılara sıklıkla yer verilmiştir. Çalışma grubundaki her katılımcıya bir numara verilmiş ve bulgular sunulurken bu numaralarla birlikte ifade edilmiştir.

### ***Bulgular***

Araştırmanın bu bölümünde; öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının eğitimde Bologna sürecine, Bologna süreci kapsamında uygulanan öğretim programlarına, bu süreçteki teknik düzenlemelere, değişim programlarına, paydaşların katılımına, Bologna sürecinin güçlü ve zayıf yönlerine ve sürecin daha iyi işleyebilmesi için geliştirdikleri önerilere ilişkin görüşler yer almaktadır.

Tablo 1

*Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Eğitimde Bologna Sürecine İlişkin Görüşleri*

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	9
Öğrencinin faydasını gözetilen bir süreç	9
Yeterli hazırlık yapılmadan uygulanan bir süreç	8
Eski sisteme göre daha işlevsel bir süreç	3
Üniversiteler arasındaki ayrılıkları en aza indirmeyi amaçlayan bir süreç	1
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Yükseköğretimde kaliteyi arttıran bir süreç	8
Dinamik ve yenilikçi bir eğitim programı için önemli bir süreç	7
Öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğine fırsat veren bir süreç	7
Yeterli hazırlık yapılmadan uygulanan bir süreç	5
Uluslararası alanı tanıma fırsatı veren bir süreç	4
Eğitimde ortak bir standart oluşturmayı amaçlayan bir süreç	2
Yaşam boyu öğrenmeye teşvik eden bir süreç	1

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı eğitimde Bologna sürecini öğrencilerin faydasını gözetilen bir süreç olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları tarafından Bologna sürecinin yeterli hazırlıklar yapılmadan uygulanan bir süreç olduğu da vurgulanmıştır. Öğretim elemanları ise daha çok Bologna sürecini yükseköğretimde kaliteyi arttıran bir süreç olarak ifade etmişlerdir. Bu konuda 5. katılımcı ve 7. katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Gerekli hazırlıklar yapılmadan uygulandığını düşünüyorum. Çünkü bilgi akışı çok yavaş. Bir sorumuz olduğunda net cevap bulamıyoruz, kimsenin çok bilgisi olmadığını düşünüyorum”* (5. katılımcı-öğretmen adayı)

*“Üniversitemizdeki öğretim programlarının standartlar temel alınarak güncellenmesinin öğrencilere katkı sağlayacağını düşünüyorum. Böylece yükseköğretimde kalite artacaktır.”* (7. katılımcı- öğretim elemanı)

Araştırmada katılımcılara Bologna süreci kapsamında uygulanan öğretim programlarına ilişkin görüşleri sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

*Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Süreci Kapsamında Uygulanan Öğretim Programlarına İlişkin Görüşleri*

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Herkesin ilgi alanı doğrultusunda kendini geliştirmesine fırsat veren programlar	10
Alana yönelik, işlevsel, uygulanabilir programlar	8
Uygulamaya ağırlık veren programlar	8
Daha fazla sayıda ders içeren programlar	6
Bilgim yok	5
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Öğrenci merkezli programlar	9
Öğrencilerin istihdamını kolaylaştıran programlar	9
Denetlenebilir programlar	6
Her yerden herkesin yararlanabileceği programlar	4
Öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap veren programlar	4
Fırsat eşitliğini sağlayan programlar	2
Tutarsız programlar	1

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı Bologna süreci kapsamında uygulanan öğretim programlarının herkese ilgi alanı doğrultusunda kendini geliştirme fırsatı verdiğini ifade etmiştir. Öğretim elemanlarının çoğu Bologna süreci kapsamında uygulanan öğretim programlarının öğrenci merkezli programlar olduğunu ve öğrencilerin istihdamını kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Öğretim elemanlarından biri farklı üniversitelerde aynı içerikteki derslere verilen kredilerin farklılaştığını belirterek öğretim programlarının tutarsız olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda 9. ve 4. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Öğrencinin yeterliliğinin artırılması açısından gerekli bir düzenleme olduğunu düşünüyorum. Eksikliklerimizi belirleyip istediğimiz alanlarda kendimiz geliştirecek dersler seçebiliriz”* (9. katılımcı)

*“Öğrencilere kendi ilgisi doğrultusunda ders seçme olanağı veren bu programlar sayesinde karalar alabilen, aldığı kararları uygulayabilen bireyler yetişmesine katkı sağlayan bir süreç”* (4. katılımcı)

Katılımcıların Bologna sürecindeki teknik düzenlemelere (ortak derece yapıları, AKTS, Diploma Eki) ilişkin görüşleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

*Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Sürecindeki Teknik Düzenlemelere İlişkin Görüşleri*

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Bilgim yok	9
Yurt dışında geçerli bir diplomaya sahip olma fırsatı	8
Öğrencilerin yeterliliklerinin artması	3
Kredili sisteme göre daha avantajlı bir sistem	1
Değişiklik yok	1
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Öğretim programlarının kalitesi için önemli bir gereklilik	9
Öğrencilere farklı bakış açısı kazandırma	6
Niceliğin ön planda tutulmasının yarattığı olumsuz etkiler	6
Uluslararası alanda tanınma fırsatı	5
Üniversitelerin eğitim programları arasında birlik sağlanması	4
İş yükü hesabında öğrencilere göre oluşturulması	4

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı Bologna sürecindeki teknik düzenlemeler konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretim elemanları ise teknik düzenlemelerin eğitim programlarının kalitesi için önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Bu konuda 12. ve 8. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Tüm Avrupa ülkelerinde geçerli bir değerlendirmeye gidilmesini yararlı buluyorum. Bu düzenlemeler sonucunda diplomamızın yurt dışında da geçerli olacak olması olumlu bir gelişme...”* (12. katılımcı-öğretmen adayı)

*“Oldukça önemli, gerekli ve de eğitim programları için bir zorunluluk olduğunu düşünüyorum.”* (8. katılımcı-öğretim elemanı)

Katılımcıların Bologna süreci kapsamındaki hareketlilik (değişim) programlarına ilişkin görüşleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Süreci Kapsamındaki Hareketlilik (Değişim) Programlarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Öğrencilerin farklı kültürleri tanınmasına fırsat sağlama	12
Erasmus, Farabi gibi değişim programlarına destek sağlama	11
Bilgim yok	8
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Öğrencilerin farklı kültürleri tanınmasına fırsat sağlama	11
Öğrenci ve öğretim elemanlarının niteliğini arttırma	9
İstihdamı arttırma	6
Yabancı dil edinimini destekleme	5
Öğretim elemanı hareketliliğinde "karşılıklı" ilkesinin göz ardı edilmesi	1

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı Bologna süreci kapsamındaki değişim programlarının farklı kültürleri tanıma fırsatı vereceğini ve diğer değişim programlarına destek sağlayacağını ifade ederken, öğretim elemanları değişim programlarının daha fazla katkısı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu konuda 4. ve 12. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*"Yurt dışına gitmek isteyen öğrenciler bu programlar sayesinde farklı kültürleri tanıma, yaşam biçimlerini görme şansına sahip olacaklardır."* (4. katılımcı-öğretmen adayı)

*"Öğretim üyesi hareketliliği açısından değerlendirilirse, buradan giden öğretim elemanlarının en az bir doktora derecesine sahip olmaları beklenirken, oradan bize gelen öğretim elemanlarının birçoğunun henüz doktora derecesini almamaları nedeni ile 'karşılıklı' ilkesi zedelenmektedir."* (12. katılımcı-öğretim elemanı)

Öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının Bologna sürecine paydaşların (öğrenciler, öğretim elemanları, işverenler vs) katılımına ilişkin görüşleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5

Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Sürecine Paydaşların Katılımına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Paydaşların fikri yok	18
Paydaşlar eksik ve yanlış bilgilere sahipler	17
Paydaşlar iletişim halinde değiller	14
Bilgim yok	5
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Paydaşların fikri yok	11
Paydaşlar eksik ve yanlış bilgilere sahipler	10
Paydaşlar iletişim halinde değiller	8

Araştırmaya katılan öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının çoğunluğu Bologna süreci hakkında paydaşların fikrinin olmadığı noktasında birleşmişlerdir. Ayrıca katılımcılar paydaşların eksik ve yanlış bilgiye sahip oldukları ve iletişim kurmadıkları konularında da ortak görüşte birleşmişlerdir. Bu konuda 1. ve 6. katılımcı görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

*“Öğrencilerin sürecin başlangıcında bilgilendirilmediğini düşünüyorum. Bilgileri olmadıkları için de sürece katılım konusunda sıkıntılar yaşıyor” (1. katılımcı-öğretmen adayı)*

*“Programların güncellenmesinde paydaş katılımının yeterli olmadığını düşünüyorum. Bunun temel sebebi paydaşların süreçle ilgili yeterli bilgi sahibi olmaması ve sonucunda sürece yeterli ilgiyi göstermemesidir. Programları hazırlarken yapılan toplantıların hiçbirinde öğrenciler yoktu” (6. katılımcı-öğretim elemanı)*

Katılımcıların Bologna sürecinin güçlü yönlerine ilişkin görüşleri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Sürecinin Güçlü Yönlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Bireylere ilgi alanına göre ders seçme fırsatı sunması	12
Öğretim programlarında uygulamaya daha fazla önem verilmesi	10
Yurt dışında geçerli bir diploma sunması	8
Seçmeli derslerin fazla olmasını önermesi	8
Bilgim yok	4
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Program yeterlilikleri ve amacının önceki programlara göre daha anlaşılır olması	8
Her ders için program yeterliliklerinin dikkate alınması	7
Avrupa ülkeleri arasında eğitim bütünlüğünün sağlanması	6
Değişim programları	6
Yurt dışında geçerli bir diploma sunması	6
Bireylere ilgi alanına göre ders seçme fırsatı sunması	5
Öğretim programlarında uygulamaya daha fazla önem verilmesi	3
Program yeterlilikleri ile Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesinin birlikte ele alınması	1

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı eğitimde Bologna sürecinin güçlü yanını, bireylere ilgi alanına göre ders seçme fırsatı sunma olarak ifade etmişlerdir. Dört öğretmen adayı ise bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir. Öğretim elemanları ise Bologna sürecinin güçlü yönlerine ilişkin daha fazla sayıda görüş belirtmiş, önceki programlarla karşılaştırma yaparak bu süreçteki program yeterliliklerinin ve amacının önceki programlara göre daha anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda 19. ve 2. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Daha çok bilgi edinme ve kendi ilgi alanlarına göre kendini geliştirme imkânına sahip olma imkânı sağlıyor” (19. katılımcı-öğretmen adayı)*

*“Bologna süreci çalışmaları ile birlikte programın amacı ve yeterlilikleri daha belirgin hale geldi. Yani daha önceki pakete göre çok daha açıklayıcı ve inceleyenleri aydınlatıcı olması bakımından, Bologna süreci önceki programa göre daha güçlü olacaktır diye düşünüyorum. Öğretim programındaki her bir ders için program yeterliliklerinin dikkate alınması da yine süreç için güçlü bir yandır denilebilir” (2. katılımcı-öğretim elemanı)*

Katılımcıların Bologna sürecinin zayıf yönlerine ilişkin görüşleri Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7

Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Sürecinin Zayıf Yönlerine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Seçmeli derslerin az sayıda açılması	18
Pilot uygulamadaki yetersizlikler	15
Sürecin eksik ya da yanlış bilgilerle yürütülmesi	15
Danışmanların aktif olmaması	7
Seçmeli dersleri verecek akademisyen sayısının göz ardı edilmesi	5
Bilgin yok	1
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Pilot uygulamadaki yetersizlikler	10
Ders yükü hesaplarının doğru şekilde yapılmaması	8
Üniversitede Bologna sürecinin kaydedildiği sistemin kullanışlı olmaması	6
Bir dönemde fazla sayıda ders seçmenin niteliği olumsuz etkilemesi	4
Seçmeli derslerin az sayıda olması	4
Seçmeli dersleri verecek akademisyen sayısının göz ardı edilmesi	3
Bölgesel ve yerel farklılıkları dikkate almada zorluk	1

Bologna sürecinin zayıf yönlerine ilişkin öğretmen adaylarının çoğu; az sayıda seçmeli dersin açıldığı konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Sadece bir katılımcı bu konuda görüşü olmadığını belirtmiştir. Öğretim elemanlarının tamamına yakını, gerekli bilgilendirmeler ve araştırmalar yapılmadığını belirterek pilot uygulamadaki yetersizliğe dikkat çekmişlerdir. Bu konuda 14. ve 5. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Ders kaydı yaparken seçmeli ders bulmakta çok zorlandım. Almak istediğim pek çok seçmeli dersin açık olmaması süreçte eksiklikler olduğunu göstermektedir”* (4. katılımcı-öğretmen adayı)

*“Bologna sürecinden ziyade, sürecin uygulanması esnasında, özellikle pilot uygulama kısmında belirsizliklerin olması, programda yapılacak güncellemelere yönelik kararlar almada biz öğretim elemanlarını zorlamıştır”* (5. katılımcı-öğretim elemanı)

Araştırma kapsamında katılımcılara öğretmen adaylarının Bologna süreci hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuş ve gerekçeleriyle açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların cevapları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

*Katılımcıların, Öğretmen Adaylarının Bologna Süreci Hakkında Yeteri Kadar Bilgi Sahibi Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri*

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Evet	1
Hayır	19
Yeterli bilgilendirme toplantılarının yapılmaması	17
<b>Öğretim Elemanları</b>	
Evet	2
Hayır	10
Sürecin katkılarını göz ardı edilmesi	8
Yurt dışında eğitime olan ilginin az olması	7
Yeterli bilgilendirme toplantılarının yapılmaması	6
Değişime karşı dirençli olma	4
Hazırlık aşamasında öğrencilerin görüşlerinin alınmaması	2

Katılımcıların büyük çoğunluğu, öğretmen adaylarının Bologna süreci hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Öğretmen adayları bu duruma gerekçe olarak Bologna süreci ile ilgili yeterli bilgi verilmemesini gösterirken, öğretim elemanları, sürecin katkılarının göz ardı edilmesi, yurt dışında eğitime olan ilginin az olması ve değişime dirençli olma gibi öğretmen adaylarından kaynaklanabilecek nedenleri de sıralamışlardır. Sadece bir öğretmen adayı ve 2 öğretim elemanı adayların yeterli bilgiye sahip olduklarını belirtmiştir. Bu konuda 2. ve 10. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Hayır düşünmüyorum. Bilgilendirme toplantılarının içeriği yeterli olmadığı için cevaplanamayan çok soru var. Ayrıca bir ya da iki kez yapılan toplantılarla bu işlerin yürütülmesi çok zor.”* (2. katılımcı-öğretmen adayı)

*“Bologna sürecini, sadece kayıtlı oldukları programı tamamlamak için almaları gereken zorunlu-seçmeli ders sayısı ile ilişkilendiriyorlar. Programın diğer katkıları (nitelik açıdan derslerin güncellenmiş olması, bilgi paketlerinin onlara sağladıkları, diploma eki gibi haklar) geri planda kalıyor.”* (10. katılımcı-öğretim elemanı)

Araştırma kapsamında son olarak katılımcılara Bologna sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için neler yapılması gerektiği sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9

Öğretmen Adayları ve Öğretim Elemanlarının Bologna Sürecinin Başarılı Bir Şekilde Yürütülebilmesi için Neler Yapılması Gerekliğine İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
<b>Öğretmen Adayları</b>	
Seçmeli ders sayısının artırılması	20
Süreçteki bütün paydaşların bilgilendirilmesi	16
Bilgilendirilme toplantılarının içeriğinin ve sayısının artırılması	14
Bazı seçmeli derslerin zorunlu ders kapsamına alınması	8
Eğitim süresinin artırılması (5 yıla uzatma)	3
Sürecin daha iyi yönetilmesi	2
<b>Öğretim Elemanları</b>	
İçeriklerin sürekli güncellenmesi	11
Bilgilendirilme toplantılarının içeriğinin ve sayısının artırılması	10
İş yüklerinin sağlık bir şekilde yapılandırılması	10
Paydaşların etkin katılımının sağlanması	9
Değerlendirme sonuçlarının öğrenci ve akademisyenlerle paylaşılması	7
Seçmeli ders sayısının artırılması	7
Akademik danışmanlığın güçlendirilmesi	5
Bologna otomasyon sisteminin güçlendirilmesi	4
Ders içeriklerinin ders sorumluları tarafından hazırlanması	3
Avrupa yükseköğretim alanı içindeki tüm öğretim kurumlarının kalitesinin artırılması	1

Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı Bologna sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için seçmeli ders sayısının artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretim elemanlarının çoğu öğretim programı içeriklerinin sürekli güncellenmesi yolu ile Bologna sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebileceğini belirtmiştir. Bu konuda 3. ve 1. katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Bölümler tarafından daha fazla seçmeli ders açılmalı. Ders kayıtlarda bilgisayar başında seçmeli ders kapma kâbusuna bir son verilmeli”* (3. katılımcı-öğretmen adayı)

*“Bologna sürecinin sürekli devam eden bir süreç olduğunun unutulmaması gerektiğini düşünüyorum. Hem öğretim programlarının, hem ders içeriklerinin gelişen ve değişen şartlara göre güncellenmesinin devam etmesinin ve bu sürece paydaşların daha etkin katılımının sağlanmasının gerekli olduğunu düşünüyorum”* (1. katılımcı-öğretim elemanı)

## Tartışma

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu Bologna sürecini, öğrencilerin faydasını gözetken bir süreç olarak ifade ederken, öğretmen adaylarının yarısı bu sürecin yeterli hazırlıklar yapılmadan uygulanan bir süreç olduğunu belirterek süreçteki önemli bir eksikliğe dikkat çekmişlerdir. Öğretim elemanlarının çoğu ise Bologna sürecini yükseköğretimde kaliteyi arttıran bir süreç olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca Bologna süreci, öğretmen adayları tarafından eski sisteme göre daha işlevsel ve üniversiteler arasındaki ayrılıkları en aza indirmeyi amaçlayan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Öğretim elemanları ise Bologna sürecinin pek çok farklı yönünü vurgulayarak süreci tanımlamışlardır. Hoell, Lentsch ve Litta'ya (2015) göre hedeflerin övgüye değer görüldüğü ve son on yılda bu hedeflere ulaşmak için sarf edilen çabanın muazzam olduğu kanıtlanmıştır. Şeffaflık ve yetkinlik alanında elde edilen kazanımlar, bugünlerde Bologna süreci için alınan övgüyü hak etmiştir. Sungü (2009), Türkiye'de eğitim fakültesi öğretim elemanları ile üniversite uzmanlarının Avrupa Yükseköğretim Alanının oluşturulmasına ilişkin görüşlerini incelediği araştırmada, katılımcıların ortak bir Avrupa Yükseköğretim Alanının oluşturulması çalışmalarına olumlu yaklaştıklarını belirtmiştir. İlgili araştırmada öğretim elemanlarının ortak bir Avrupa yükseköğretim alanının oluşturulmasını genel olarak olumlu algıladıkları, bu sürecin Türk Yükseköğretim Sistemini olumlu yönde etkileyeceğine ve Türk yükseköğretim kurumlarında uygulanmasının gerekli olduğuna inandıkları sonucuna ulaşmıştır. Gornitzka ve Langfelt (2005) de Bologna sürecine ilişkin akademisyenlerin algı ve görüşlerini belirledikleri araştırma sonucunda katılımcıların, Bologna sürecine ilişkin olumlu görüşlere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bologna sürecinin başarıyla uygulanmasında önemli rol üstlenen öğretim elemanlarının sürece ilişkin olumlu algılarının uygulamaya yansıtılabileceği göz önüne alındığında araştırmanın bulguları, sürecin başarısı için önemli bir veri olarak değerlendirilebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük bir kısmı Bologna süreci kapsamında uygulanan öğretim programlarının bireylere ilgi alanı doğrultusunda kendini geliştirme fırsatı verdiğini; öğretim elemanlarının çoğu ise bu programların öğrenci merkezli programlar olduğunu ve öğrencilerin istihdamını kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların Bologna sürecine ilişkin tanımlarında olduğu gibi öğretim programları konusunda da öğretim elemanlarının öğretmen adaylarına göre daha fazla sayıda görüş bildirdikleri saptanmıştır.

Bologna sürecindeki teknik düzenlemeler (ortak derece yapıları, AKTS, diploma eki) konusunda öğretmen adaylarının büyük bir kısmının bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Öğretim elemanları ise bu düzenlemelerin öğretim programlarının etkisini vurgulamışlardır. Bologna sürecindeki teknik düzenlemeler konusunda bilgi sahibi olduğunu belirten öğretmen adaylarının çoğunluğu, bu düzenlemeler ile yurt dışında geçerli bir diploma elde etme fırsatını vurgulamışlardır. Sungü (2009), yaptığı çalışmada öğretim elemanlarının Bologna sürecinin Türk yükseköğretim kurumlarında uygulanması için gerekli teknik düzenlemelere büyük ölçüde olumlu yaklaştıklarını belirtmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretim elemanları; Avrupa ülkeleri arasında lisans/yüksek lisans/doktora programlarında ortak bir kredi transfer sistemi düzenlenmesinin ve öğrencilere diploma eki olanağı verilmesinin; üniversiteler arasındaki uyum ve işbirliğini artıracığını, öğretimin niteliğini geliştireceğini ve mezunların

istihdamını kolaylaştıracağını düşünmektedirler. Kurul ve GümüŖe (2011) göre Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS), öğrenci merkezli, öğrencinin iş yüküne dayalı bir kredi sistemidir. Öğrencinin bir dersi başarıyla tamamlayabilmesi için yapması gereken çalışmaların tümünü ifade eder. Öğrenci hareketliliğini ve öğrencilerin yurt dışında gördükleri eğitimlerinin kendi ülkelerinde akademik olarak tanınmasını kolaylaştırmak için geliştirilen AKTS, yükseköğretim kurumlarına, program müfredatlarının hazırlanmasında yardımcı olurken, programların ulusal ve uluslararası ölçekte daha rahat biçimde karşılaştırılabilmesine olanak sağlar. Sürecin en önemli paydaşlarından olan öğretmen adaylarının kendilerine önemli katkılar sağlayacak olan bu teknik düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları süreçteki önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bologna süreci kapsamındaki değişim programlarına ilişkin katılımcıların görüşleri incelendiğinde, öğretmen adaylarının önceki bulgularda olduğu gibi sınırlı sayıda görüş bildirdikleri görülmektedir. Adayların büyük kısmı değişim programlarının öğrencilere farklı kültürleri tanıma fırsatı vereceğini ifade etmişlerdir. Öğretim elemanları, farklı kültürleri tanıma fırsatı, öğrenci ve öğretim elemanlarının niteliğini artırma, istihdamı artırma, yabancı dil edinimini destekleme yönlerine vurgu yaparak değişim programlarının daha fazla sayıda katkısına dikkat çekmişlerdir. Teichler'in (2004) hareketlilik programlarının etkilerini ortaya koymayı amaçladığı araştırmada öğrenciler yurtdışında öğrenim için geçirdikleri sürenin kendilerine çok yarar sağladığını belirtmişlerdir. Öğrenciler hareketlilik programlarından akademik ve kültürel katkıların yanı sıra dil öğrenimine yönelik katkılar beklediklerini ifade etmişlerdir. Değişim programlarının öğretmen adayları ve öğretim elemanlarına sağlayacağı katkılar ve katılımcıların olumlu algıları göz önüne alındığında, paydaşların bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesi sürecin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Bologna sürecine paydaşların katılımı konusunda öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının hemfikir oldukları görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu paydaşların süreç hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını belirtmektedir. Yapılan araştırmalarda da yükseköğretimde öğrenci katılımı konusunda sorunlar yaşandığı vurgulanmaktadır. Çeşitli yasal düzenlemelere rağmen öğrencilerin yükseköğretimde karar alma sürecine istenilen düzeyde katılmadıkları, bu katılımın düşük düzeyde olmasının nedenlerinin araştırılması gerektiği belirtilmektedir (Kuruüzüm, Asilkan ve Çizel, 2005; Persson, 2003). Bu araştırmadan elde edilen önceki bulgular bu bulguyu destekler niteliktedir. Öğretmen adayları Bologna sürecinin en önemli paydaşlarından biridir. Adayların Bologna sürecine ve süreçteki düzenlemelere ilişkin sınırlı sayıda görüş bildirmeleri, sürece aktif olarak katılmamalarından kaynaklanabilir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu paydaşların süreç hakkında eksik ya da yanlış bilgilere sahip olduklarını vurgulamışlardır. Bu bulguyla paralel olarak katılımcılara öğretmen adaylarının Bologna süreci hakkında yeterli bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların tamamına yakını, adayların süreç hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını vurgulamışlardır. Öğretmen adayları Bologna süreci ile ilgili bilgi sahibi olmamalarına gerekçe olarak, yeterli bilgilendirme toplantıları yapılmamasını göstermişlerdir. Öğretmen adaylarının sadece sürecin yönetiminden kaynaklı bir nedene odaklandıkları görülmektedir. Öğretim elemanları, sürecin katkılarının göz ardı

edilmesi, yurt dışında eğitime olan ilginin az olması ve değişime dirençli olma gibi öğretmen adaylarından kaynaklanabilecek nedenleri de sıralamışlardır. Paydaşların Bologna sürecine etkin katılımın önündeki engellerin sadece sürecin yönetim birimlerinden ya da hedef kitleden kaynaklanabileceğini düşünmek büyük bir yanılgıdır. Bu nedenle engellerin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılması önemlidir.

Öğretmen adayları eğitimde Bologna sürecinin güçlü yanlarını; bireylere ilgi alanına göre ders seçme fırsatı sunma, öğretim programlarında uygulamaya daha fazla önem verme, seçmeli derslerin fazla olmasını önermesi ve yurt dışında geçerli bir diploma sunma olarak ifade etmişlerdir. Öğretim elemanları ise Bologna sürecinin güçlü yönlerine ilişkin daha fazla sayıda görüş belirtmiş, önceki programlarla karşılaştırma yaparak Bologna sürecindeki program yeterliliklerinin ve amacının önceki programlara göre daha anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların Bologna sürecinin zayıf yönlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; öğretmen adayları tarafından az sayıda seçmeli dersin açıldığı vurgulanırken öğretim elemanları pilot uygulamadaki yetersizliklere dikkat çekmişlerdir. Benzer şekilde Avrupa Üniversiteler Birliği tarafından yayınlanan bir rapora göre yükseköğretim kurumlarının %47'sinin bazı öğrencilerin yurtdışında kazandıkları kredilerin tanınması sorunlarıyla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Ders tanımlarının uyuşmaması nedeniyle bir üniversitede alınan herhangi bir ders başka bir üniversitede kabul edilememektedir. Modül açıklamalarının yeterli karşılıkları olsa bile ülkeye özgü AKTS uygulamaları, farklı bir değerlendirmeye yol açmakta hatta hareketliliği zorlaştırmaktadır. Avrupa Üniversiteler Birliği, tüm Avrupa üniversitelerinin %75'inin yeni sistemi kullandığını ancak AKTS'nin yanlış veya yüzeysel kullanımının halen yaygın olduğunu da itiraf etmiştir (Hoell, Lentsch ve Litta, 2015). Ayrıca Bologna sürecinde bir öğrencinin lisans düzeyinde mezun olabilmesi için 240 AKTS (her dönem 30 AKTS) alması ve başarılı olması gerekmektedir. Bologna ile birlikte oluşturulan ders müfredatlarında en az %25 oranında seçmeli derslerin olması istenmektedir (Terzi, Kıymetli Şen ve Solak, 2013). Ancak üniversitelerdeki fiziksel olanaklar ve öğretim elemanı sayısındaki yetersizlikler nedeni ile öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda seçmeli ders açılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları yerine seçmeli ders zorunluluğunu karşılamak üzere ders almaları gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Öğretmen adaylarının Bologna sürecinin zayıf yönü olarak seçmeli ders sayısını vurgulamaları üniversitelerinde bu konuda sorun yaşadıklarını düşündürmektedir. Ayrıca uygulanması planlanan bir süreçle ilgili gerekli bilgilendirme ve araştırma yapılmadan sürecin uygulanması pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bologna süreci konusunda yeterli bilgilendirmeler yapılmaması, sürece ilişkin sonuçları ortaya koyan araştırmaların sınırlı sayıda olması ya da araştırma sonuçlarının paylaşılmaması sürecin sağlıklı işlemesi ve sürdürülebilirliği karşısında önemli engeller olarak görülebilir. Bologna sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için katılımcıların önerileri incelendiğinde öğretmen adayları seçmeli ders sayısının artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretim elemanları ise içeriklerin sürekli güncellenmesi yolu ile sürecin daha başarılı şekilde yürütüleceğini vurgulamışlardır. Öğretmen adayları Bologna sürecinin zayıf yönlerinde en çok seçmeli derslere vurgu yaptıkları gibi sürecin iyileştirilmesinde de bu derslerin sayısının artırılmasının katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

Araştırmadan elde edilen bulgular katılımcıların, Bologna sürecine ilişkin yeterli bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Ülkemizdeki üniversitelerin eğitim alanındaki çağın getirdiği yenilikçi hareketleri takip etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Bologna süreci kapsamında yeterlikler, öğrenci, öğretim elemanı hareketliliği, AKTS, kalite, öğrenci iş gücü, program yeterlilikleri vb. konular üzerinde yapılan çalışmalar konusunda özellikle öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının detaylı bilgilendirilmesi gerekmektedir. Üniversitelerin eğitim fakültelerindeki öğretmen yetiştirme programlarında, akreditasyon çalışmalarını yapmaları için kurumsal bir analizle, tüm paydaşların katıldığı toplantıların düzenlenerek Bologna ders paketlerinin hazırlanmasında sürekli iyileştirme çalışmalarının yapılması kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle sürecin uygulanması sırasında Bologna sisteminin yarattığı problemler, güçlü ve zayıf yönler durum saptama çalışmaları ve ihtiyaç belirleme analizleriyle saptanmalıdır. Bologna sisteminin uygulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında süreci yönetmek için web tabanlı profesyonel otomasyon sistemlerinin kurulması ve etkin şekilde kullanılması, sistemin az sorunla işlemesi için önem taşımaktadır.

## Kaynaklar

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2005). *Research methods in education* (5th Ed.). London: Routledge Falmer.
- Cosar, S., & Ergul, H. (2015). Free-Marketization of academia through authoritarianism: The Bologna Process in Turkey. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 26, 101-124.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd Ed.). Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Elmas, M. (2012). Bologna süreci: Uygulama veya uygulayamama, 2(3), 137-141.
- Fejes, A. (2006). The Bologna process-governing higher education in Europe through standardization. *Revista Espanda Education Comparada*, 12, 203-231.
- Fernandez-Sainz, A., García-Merino, J. D., & Urionabarrenetxea, S. (2015). Has the Bologna process been worthwhile? An analysis of the Learning Society-Adapted Outcome Index through quantile regression. *Studies in Higher Education*, 1-16.
- Gornitzka, Å., & Langfeldt, L. (2005). *The role of academics in the Bologna Process—a survey of participation and views (Results from a survey among EI-member organisations in Europe)*. Oslo: EL.
- Hoell, R., Lentsch, J., & Litta, S. (2015). The Bologna process: A weary leap forward. *International Higher Education*.
- Kaya, A. (2015). Critical voices against the Bologna Process in Turkey: Neo-liberal governance in higher education. *New Perspectives on Turkey*, 52, 105-133.
- Korkut, F., & Mızıkacı, F. (2008). Avrupa Birliği, Bologna süreci ve Türkiye’de psikolojik danışman eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 14(53), 99-122.
- Kurul, A., & Gümüş, N. (2011). *Üniversitelerde Bologna süreci neye hizmet ediyor?* Eğitimsen Yayınları.
- Kuruüzüm, A., Asilkan, Ö., & Çizel, R. (2005). Student participation in higher education institutions in Turkey. *Higher Education in Europe*, 30(3-4), 345-355.
- Önderoğlu, S. (2010). *Avrupa Birliği’nde yükseköğretimle ilgili çalışmalar, Bologna süreci*. 15 Haziran 2014 tarihinde [http://anatomidernegi.com/belge/bologna\\_sureci.pdf](http://anatomidernegi.com/belge/bologna_sureci.pdf) adresinden alınmıştır.
- Persson, A. (2003). *Student participation in the governance of higher education in Europe: A council of Europe survey*. Strasbourg: Steering Committee on Higher Education and Research (CD-ESR) Working Party on Bologna Process, 5 Haziran 2014 tarihinde [www.aic.lv/bologna/Bologna/Bol.../CoErep.pdf](http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bol.../CoErep.pdf) adresinden alınmıştır.
- Soltys, D. (2015). Similarities, divergence, and incapacity in the Bologna process reform implementation by the former-socialist countries: the self-defeat of state regulations. *Comparative Education*, 51(2), 179-195.
- Süngü, H. (2009). *Türkiye’de eğitim fakültesi öğretim elemanları ile üniversite uzmanlarının Avrupa yükseköğretim alanının oluşturulmasına ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Teichler, U. (2004). Temporary study abroad: the life of Erasmus students. *European Journal of Education*, 39(4), 395-408.
- Terzi, S., Kıymetli Şen, İ., & Solak, B. (2013). Bologna sürecinin muhasebe eğitimine etkisi: üniversitelerin işletme bölümlerinin ders programları üzerine bir inceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz 2013, 83-99.
- Vural, R. (2005). Bologna sürecinde doktora eğitimi ve avrupa topluluğuna uyum. *Bilimsel Araştırmalar: Bilgi Toplumuna Geçiş Sempozyumu*. 24-27 Ekim, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK (2007). *Bologna süreci durum değerlendirme raporu 2005-2007*. [http://www.veterinary.ankara.edu.tr/erasmus/bologna\\_07.pdf](http://www.veterinary.ankara.edu.tr/erasmus/bologna_07.pdf) adresinden alınmıştır.